

RÄTTEGÅNGEN

- hur blir den?

RÄTTEGÅNGEN - hur blir den?

Brottsoffermyndigheten
Box 470
901 09 Umeå

© Brottsoffermyndigheten, Anna Wiberg och Monica Burman
Grafisk design: Kombi Marketing AB, www.kombimarketing.se
Tryck: Åströms Tryckeri AB, Umeå 2004

ISBN 91-974466-2-9

Innehållsförteckning

Förord	5
Vägen till rättegång	6
Vad är en rättegång?	7
Varför är det viktigt att just du frågas ut?	7
Måste du komma till tingsrätten?	7
Vilka fler kommer till rättegången?	8
Rättegången är oftast offentlig	9
Skadestånd	11
Stöd och hjälp under rättegången	12
När kan målsägandebiträde utses?.....	13
Var ska jag sitta under rättegången?	14
Hur går rättegången till?	15
Rättegången börjar	16
Nu är det din tur!	16
Kan man få ersättning för något?	18
Rättegången fortsätter.....	19
Övriga förhör	19
Annan bevisning som kan vara aktuell	21
Den misstänktes personliga förhållanden	21
Sammanfattningar	22
Rättegången avslutas - nu är det dags att besluta om dom	23
Om dom meddelas direkt	23
Om dom meddelas vid ett senare tillfälle	24
Den skriftliga domen	24
Vad händer sedan?	25
Detta kommer att hända	26

FÖRORD

Att bli utsatt för ett brott är ofta obehagligt och skrämmande. Om brottet leder till åtal och rättegång kan brottsoffret kallas till domstolen för att berätta om händelsen. Att delta i en rättegång kan vara svårt både för att domstolen är en främmande miljö och för att brottsoffret måste berätta om brottet på nytt. Detta gör att nervositet och oros känslor är vanliga hos brottsoffer inför rättegången – så behöver det inte vara.

Brottsoffermyndighetens Rättegångsskola är ett pilotprojekt som genomförts under 2004 på ett antal utvalda orter i Sverige. Deltagarnas positiva utvärderingar har lett till beslut om att projektet bör fortsätta. Detta motiverar en andra tryckning av Rättegången – hur blir den? Boken är framtagen av myndigheten just för Rättegångsskolans deltagare för att fungera som en lättläst guide om rättegången.

Rättegångsskolans kärna är ett informationstillfälle på kvällstid i den tingsrätt dit målsägande/brottsoffer har kallats för att höras i rättegång. En rundvandring i lokalerna följs av en samling i rättsalen där deltagarna får lyssna till två föreläsningar. Den första belyser hur en huvudförhandling går till och den andra tar upp vanliga psykiska reaktioner som kan följa efter ett brott och ofta återkommer inför rättegången. För att förbereda deltagarna ytterligare visas en specialinspelad film om en svensk rättegång och hur den går till. Deltagarna får ett eget exemplar av denna bok för att i lugn och ro kunna repetera och göra kunskapen till sin egen.

Brottsoffermyndighetens förhoppning är att Rättegångsskolan framför allt ska öka den enskilde målsägandes trygghet. Det bör i sin tur leda till att domstolen får ett säkrare och utförligare bevismaterial. Därigenom kan både rättstrygghet och rättssäkerhet stärkas.

Margareta Bergström, generaldirektör
Brottsoffermyndigheten

Vägen till rättegången

Du har nu fått en kallelse till rättegång skickad hem till dig. Den som har varit utsatt för brott kallas för *målsägande* och det är denna roll som du kommer att ha vid rättegången. Du ska berätta för tingsrätten hur du upplevde den aktuella händelsen.

Målsägande vid rättegången... är brottsoffret,
dvs. den som blivit utsatt för brott.

Innan du fick kallelsen till rättegången gjorde polisen en utredning som kallas förundersökning. När polis eller åklagare har anledning att tro att det har begåtts ett brott så påbörjas en förundersökning.

Under förundersökningen håller polisen förhör med den som är misstänkt för brottet. Oftast förhör polisen även andra personer som har upplysningar att lämna. Dessa personer kan t.ex. vara brottsoffer, dvs. personer som precis som du kanske kallas till en rättegång som målsägande. Det kan också vara vittnen som har sett eller hört något som är av värde för att klarlägga vad som hänt.

När en förundersökning är avslutad bestämmer åklagaren om den som är misstänkt för brottet ska åtalas eller inte. Att åklagaren har åtalat den som är misstänkt för brottet mot dig, innebär att åklagaren har bedömt att det finns tillräckliga bevis för att tingsrätten ska kunna döma den som är misstänkt. När åklagaren åtalade den misstänkte (vilket kallas att åklagaren väcker åtal) skickade åklagaren ett brev, en stämningsansökan, till tingsrätten. Du som målsägande fick då också information om att åtal hade väckts och att det skulle bli en rättegång.

I stämningsansökan har åklagaren kortfattat beskrivit den händelse som åklagaren anser utgör ett brott mot dig och angett vilket eller vilka brott åklagaren anser att den misstänkte ska dömas för.

Vad är en rättegång?

En rättegång är ett sammanträde i en domstol, exempelvis i tingsrätten, och det kallas för huvudförhandling. Det är nu som tingsrätten ska bestämma sig för om det finns tillräckliga bevis för att den som är misstänkt för brottet också ska kunna dömas för det. När tingsrätten avgör detta kallas det att tingsrätten prövar åtalet.

Om tingsrätten bestämmer sig för att den som är misstänkt också är skyldig till brottet så ska tingsrätten också bestämma vilket straff den skyldige ska få.

Rättegången - huvudförhandlingen - är muntlig. Det innebär att olika personer kallas till tingsrätten för att berätta om den händelse som åtalet handlar om. Åklagaren vill att du ska berätta om händelsen. Därför har du kallats till huvudförhandlingen för att höras som målsägande.

Varför är det viktigt att just du frågas ut?

Tingsrätten behöver få kunskap om vad som har hänt och där har du en viktig roll. Du kallas till tingsrätten för att man vill att du ska berätta och kunna svara på frågor om vad du anser har hänt. Det du vet kan vara viktigt och kan betyda mycket för det beslut som tingsrätten fattar.

Om du har fått en kallelse till huvudförhandlingen är det mycket viktigt att du kommer!

Måste du komma till tingsrätten?

Ja - du är faktiskt skyldig att komma till tingsrätten. Det är viktigt att du kommer, framför allt eftersom du behövs för att tingsrätten ska kunna komma fram till ett beslut. Om du är sjuk eller av någon annan anledning inte kan komma till huvudförhandlingen måste du i god tid ta kontakt med tingsrätten. Det är sedan tingsrätten som bestämmer om du har en giltig ursäkt för att inte komma till tingsrätten.

Telefonnumret till tingsrätten hittar du på kallelsen som du fått och det finns även i telefonkatalogens gula sidor under rubriken *domstolar*. Om du inte kommer till huvudförhandlingen och inte har meddelat det till tingsrätten eller tingsrätten har gjort bedömningen att du inte har giltig ursäkt för att inte komma, kan du tvingas betala det belopp som står i kallelsen. Du kan också riskera att bli hämtad till tingsrätten av polis.

Vilka fler kommer till rättegången?

När tingsrätten ska ha sitt sammanträde, huvudförhandlingen, så kommer domarna dit. Det brukar oftast vara fyra stycken. En av dessa är ordförande och hon eller han är en så kallad juristdomare och anställd på tingsrätten. Ordförandens huvuduppgifter under rättegången är bl.a. att leda huvudförhandlingen och hålla ordning i rättegångssalen (t.ex. säga till åhörare som stör). Det är till tingsrättens ordförande man vänder sig om man vill påkalla uppmärksamhet.

De resterande tre domarna är nämndemän, dvs. domare som inte har juridikutbildning. Nämndemännen har oftast en passiv roll under huvudförhandlingen, men de deltar aktivt på samma sätt som juristdomaren när tingsrätten ska bestämma sig för hur åklagarens åtal ska bedömas.

Det händer i enklare mål att det bara behövs en domare och då måste det vara juristdomaren. Det kommer också att finnas en protokollförare i rättssalen som antecknar vad som händer under rättegången. Protokollföraren är också anställd vid tingsrätten och är antingen jurist eller någon från tingsrättens kansli.

Det behövs fler personer än bara domare när tingsrätten ska hålla huvudförhandling. *Åklagaren* är med och föreslår att tingsrätten ska döma den misstänkte för det brott som åklagaren anser att den misstänkte gjort sig skyldig till. Åklagarens uppgift är också att beskriva brottet för tingsrätten och att presentera bevis.

Den som är misstänkt för brottet kallas under huvudförhandlingen för *den tilltalade*. Den tilltalade kan ha en person som hjälper honom eller henne att föra fram sin version av det som har inträffat. Denna person kallas *försvarare*. Försvararen är oftast en advokat, men behöver inte alltid vara det. Långt ifrån alla tilltalade har en försvarare. När vi lite längre fram i detta material beskriver hur en rättegång går till utgår vi dock från att den tilltalade har en försvarare. Om den tilltalade inte har försvarare, får den tilltalade på egen hand göra det som vi i boken säger att försvararen gör.

Det kan också finnas andra personer som är med vid huvudförhandlingen och hjälper tingsrätten att bilda sig en uppfattning om vad som har hänt. Ofta förekommer *vittnen* dvs. någon som sett eller hört händelsen. Ibland håller tingsrätten också förhör med *sakkunniga* personer, dvs. personer som ska berätta för tingsrätten om det hon eller han är expert på. Den sakkunnige kan t.ex. vara en läkare som uttalar sig om vad som kan vara orsaken till olika skador på brottsoffret. Den information som de sakkunniga personerna ger ska också hjälpa tingsrätten att fatta ett beslut. Det förekommer också att en eller flera tolkar finns med under rättegången.

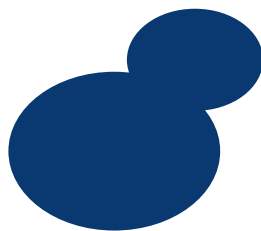
Rättegången är oftast offentlig

Huvudförhandlingen är i regel offentlig. Det innebär att vem som helst får komma in i rättsalen och lyssna på rättegången. Det finns undantag då tingsrätten kan besluta att rättegången, eller delar av den, inte ska vara offentlig. Detta kallas att rättegången sker bakom stängda dörrar och innebär att inga åhörare får vara närvarande i rättegångssalen. För att tingsrätten ska kunna besluta om stängda dörrar krävs en risk för att sekretessbelagda uppgifter kommer upp under rättegången eller att rättegången gäller särskilt känsliga brott, t.ex. sexualbrott. Om den som ska förhöras är under 15 år ska tingsrätten besluta om stängda dörrar.

Om du tycker att det känns svårt att möta gärningsmannen eller om det finns någon annan person som du inte vill möta i eller utanför rätte-

gångssalen kan du kontakta tingsrätten och berätta det. Det bör du i sådana fall göra i god tid före förhandlingen. Tingsrätten kan då besluta att den tilltalade eller den åhörare, som du tycker känns obehaglig att möta, inte får vara i rättegångssalen under förhöret med dig. För att tingsrätten ska kunna besluta så krävs att det finns anledning att anta att du på grund av rädsla, för denna person, inte vågar berätta om dina upplevelser.

Du kanske också gruvar dig för att träffa den tilltalade eller någon annan person medan du väntar på att rättegången ska börja. Du kan då kontakta tingsrätten och fråga om det finns något särskilt väntrum för brottsoffer och vittnen. På de flesta tingsrätter finns sådana väntrum och dessa rum kallas *vittnesstödsrum*. På många tingsrätter finns också personer som fungerar som vittnesstöd. De är inte anställda på tingsrätten utan är personer som på sin fritid ägnar sig åt att vara stöd och hjälp för brottsoffer och vittnen före och efter rättegången. Medan du väntar på att rättegången ska börja kan du t.ex. fråga denna person om det är något du undrar över. Det kan också vara skönt att ha någon att prata med medan du väntar. Den person som arbetar som vittnesstöd har gått en utbildning och skrivit på ett moraliskt bindande tystnadslofte. Vittnesstödspersonen svarar gärna på dina frågor men får inte diskutera just din rättegång.

Skadestånd

Ibland handlar en rättegång om mer än att bestämma om den som är misstänkt för brottet kan dömas för det. Rättegången kan också handla om skadestånd. Den som döms för ett brott är i princip skyldig att betala ersättning för de skador som brottet orsakar och den ersättningen kallas för skadestånd. Om ett brottsoffer kräver skadestånd av den tilltalade prövas det oftast i samband med själva huvudförhandlingen.

Åklagaren är nästan alltid skyldig att innan rättegången hjälpa en målsägande att bestämma sina skadeståndsanspråk. Normalt är åklagaren också skyldig att hjälpa målsäganden att framföra kravet på skadestånd i rättegången om målsäganden vill det. Det finns undantagsfall när detta inte gäller t.ex. om skadeståndsfrågan är mycket komplicerad.

Om du som målsägande kräver skadestånd av den misstänkte gärningsmannen blir du part i målet. Du för då en egen talan i målet, en talan om skadestånd. Åklagaren och den misstänkte är alltid parter i målet. Om du inte kräver skadestånd är du inte säkert part i målet, utan kan då enbart kallats till rättegången för att berätta om det som har hänt.

Stöd och hjälp under rättegången

Som tidigare nämnts kan det finnas vittnesstöd på tingsrätten som du kan ställa frågor till eller prata med före och/eller efter rättegången. Det är viktigt att veta att du inte heller behöver vara ensam under rättegången. Du kan ta hjälp av en *stödperson*. Som stödperson kan du ha en person från någon ideell förening exempelvis brottsoffer- eller kvinnojour. Du kan även vända dig till socialtjänsten eller be en vän eller släkting att vara din stödperson.

Stödpersonen kan fungera som en trygghet och minska nervositeten i en främmande situation. Det kan också vara mycket värdefullt att ha någon att diskutera med både före, under och efter rättegången. Det kan även upplevas som en trygghet att ha en stödperson att sitta tillsammans med under själva rättegången.

Stödpersonen får inte yttra sig och säga saker under rättegången, exempelvis till tingsrättens ordförande, utan ska bara finnas där för att ge dig stöd. Om du har en stödperson med dig har hon eller han inte rätt till ersättning för sina kostnader för att ta sig till tingsrätten.

Ta gärna hjälp av en stödperson så behöver du inte känna dig ensam under rättegången.

Du kan även uppleva det som en trygghet att ha människor som du känner som åhörare i rättegångssalen.

Du kan även ha rätt till ett *målsägandebiträde* som hjälper dig under rättegången. Ett målsägandebiträde ska ta tillvara dina intressen och ge hjälp och stöd. Kostnaderna för ett målsägandebiträde betalas av staten.

Målsägandebiträdet agerar på ditt uppdrag. Har du begärt skadestånd kan målsägandebiträdet hjälpa dig med skadeståndskravet. Då får målsägandebiträdet också ställa frågor om dina skador till dig, den tilltalade och vittnet under rättegången.

Målsägandebiträdet är i de flesta fall advokat och har till uppgift att ta tillvara målsägandens intressen och ge hjälp och stöd under rättegången

Har du biträtt åtalet har målsägandebiträdet också rätt att ställa andra frågor om brottet och bevisningen i övrigt. Att du biträder åtalet innebär att du vill vara part i processen parallellt med åklagaren när det gäller brottet. Du kan alltså bli part även om du inte begärt skadestånd - genom att biträda åtalet.

När kan målsägandebiträde utses?

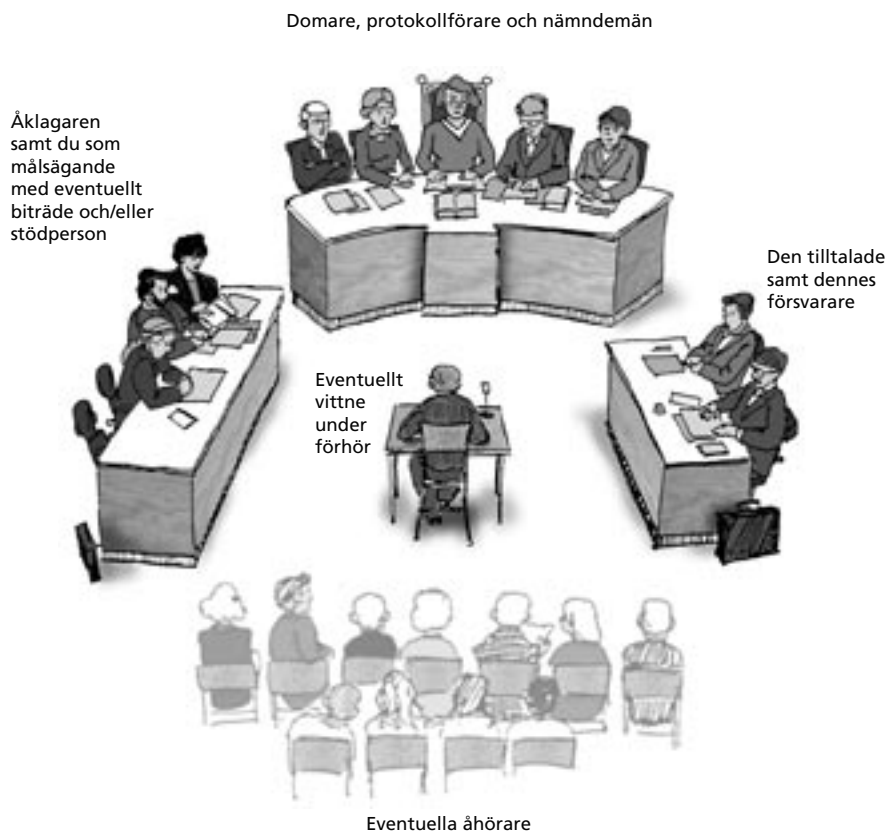
Målsägandebiträde utses i princip alltid vid sexualbrott om målsäganden vill det. Det finns även vissa andra brott där målsägandebiträde kan utses, om det kan antas att målsäganden har ett behov av ett biträde. Exempel på sådana brott är misshandel, olaga hot och rån. Även vid andra brott där straffet kan bli fängelse kan målsägandebiträde utses, tex. överträdelse av besöksförbud, men då krävs att det kan antas att målsäganden har ett *särskilt starkt behov* av målsägandebiträde.

Du kan ha både ett målsägandebiträde och en stödperson om du vill det. Om du inte redan har ett målsägandebiträde och vill ha det ska du vända dig till tingsrätten, t.ex. ringa dit och fråga hur du ska gå tillväga. Tingsrätten vill ha en motivering, muntlig eller skriftlig, till varför du vill ha ett målsägandebiträde. Du kan även ha önskemål om vem du vill ha som målsägandebiträde. Tingsrätten bestämmer sedan om du har rätt till målsägandebiträde och vem som, i sådana fall, ska vara ditt målsägandebiträde.

Var ska jag sitta under rättegången?

Längst fram i rättegångssalen sitter juristdomaren, nämndemännen och protokollföraren. De kommer redan att sitta där när du kommer in i salen. Juristdomaren sitter i mitten.

Till vänster snett nedanför tingsrättens ledamöter kommer du, åklagaren och eventuellt målsägande biträde och stödperson att sitta. Till höger i salen, snett mitt emot dig och åklagaren, sitter den misstänkte och försvararen.

Hur går rättegången till?

Innan rättegången börjar kan du sitta och vänta i tingsrättens väntrum, eventuellt i ett vittnesstödsrum. Ofta finns det uppropslistor uppsatta på en av tingsrättens anslagstavlor och där kan du hitta information om i vilken sal din rättegång ska hållas. Du behöver inte anmäla att du är på plats utan kan sitta ner och vänta på att målet ska ropas upp.

Det är ganska vanligt att rättegångar blir försenade. Om det blir så med den rättegång du ska delta i kan du vända dig till personal på tingsrätten eller eventuellt vittnesstöd för att få information.

När målet ropas upp kommer du att höra ”tingsrätten håller huvudförhandling i mål B... (här säger man målets nummer) mellan åklagaren och N.N. Parter och vittnen kallas till tingssal X”. Oftast finns flera rättegångssalar i tingsrätten. När målet ropas upp får du alltså också besked om vilken rättegångssal du ska gå till.

När du har kommit in i rättegångssalen kan du gå direkt fram till den plats där du ska sitta. Domaren som är ordförande kontrollerar att alla som ska vara med i rättegången också har kommit dit. Om någon person inte kommer kanske huvudförhandlingen måste ställas in. Du har då ändå rätt till ersättning för dina resor, förlorad arbetsinkomst osv. Om huvudförhandlingen ställs in får du senare kallelse till en ny rättegång. Efter uppropet får de personer som är kallade som vittnen gå ut och sitta och vänta utanför salen. När det är dags för ett vittne att berätta vad hon eller han sett eller hört så ropas namnet upp i högtalaren och på så vis vet var och en när de ska gå in igen. När ordföranden har bett vittnena att gå ut så frågar ordförande om det finns något hinder mot att börja huvudförhandlingen, t.ex. jäv. Jäv betyder att det finns risk för att åklagaren eller någon av domarna kan vara partisk, t.ex. att någon är släkt med någon av parterna. Oftast finns inget hinder mot huvudförhandling och rättegången kan börja.

Rättegången börjar

Rättegången börjar med att domaren ger ordet till åklagaren. Åklagaren läser upp den stämningsansökan som hon eller han har skickat till tingsrätten och kräver (yrkar) att tingsrätten ska döma den tilltalade för det brott som åklagaren menar att den tilltalade är skyldig till. Om du har begärt skadestånd berättar sedan åklagaren, eller ett eventuellt målsägandebiträde eller du själv, vilket skadestånd du begär.

När åklagarens och målsägandens yrkanden är framförda frågar domaren om den tilltalade erkänner eller förnekar brottet. Om du begär skadestånd får den tilltalade också frågan om hon eller han medger eller bestrider skadeståndsansvar, dvs. går med på att betala skadeståndet eller inte. Domaren frågar sedan om den tilltalade har invändningar mot det belopp du har begärt i skadestånd.

Efter detta berättar åklagaren mer detaljerat om brottet. Åklagaren berättar om hur hon eller han anser att brottet har gått till. Det kallas för att åklagaren gör sin sakframställan. Åklagaren nämner samtidigt vilka bevis som hon eller han anser finns som talar för att den tilltalade har begått brottet. Ibland händer det att åklagaren läser upp skriftliga bevis, t.ex. läkarintyg, under sin sakframställan.

Efter åklagarens sakframställan brukar den tilltalades försvarare få tillfälle att göra tillägg eller förändringar till åklagarens uppgifter.

Nu är det DIN tur!

Nästa steg i rättegången är förhöret med målsäganden, dvs. med dig. Du ska nu berätta vad som hänt och vad du har blivit utsatt för. Tingsrättens ordförande säger att ”förhör ska hållas med...” (här säger domaren ditt namn). Du behöver inte sätta dig i vittnesbåset utan du sitter kvar bredvid åklagaren.

Du behöver inte sätta dig i vittnesbåset när du ska förhöras, utan kan sitta kvar på din plats bredvid åklagaren.

Domaren talar om för dig att du är målsägande och att du inte kommer att avlägga någon ed, men att du ändå bör hålla dig till sanningen. Förhöret kommer att spelas in på band. Domaren säger att förhöret är påkallat (önskat) av åklagaren och lämnar på så sätt över ordet.

Åklagaren kommer troligen att be dig berätta med dina egna ord om vad du har varit med om. Du får alltså börja med att berätta fritt och med dina egna ord. När du berättat vad du kommer ihåg är det dags för åklagaren att ställa frågor till dig. Syftet med åklagarens frågor är framför allt att göra den brottsliga handlingen så tydlig som möjligt.

Du kan ha med dig korta minnesanteckningar som hjälp under din berättelse. Det kan vara stödord om olika händelser eller exempelvis viktiga datum. Det är viktigt att veta att du aldrig får läsa upp en nedskriven berättelse under rättegången. Tingsrätten kan också be att få se dina minnesanteckningar eftersom de vill vara säkra på att du inte har skrivit ner en hel berättelse som du läser upp.

När åklagaren har ställt sina frågor avslutar hon eller han med att säga ”Tack, då har jag inga fler frågor” eller något liknande. Efter detta lämnar tingsrättens ordförande över ordet till försvararen eller den tilltalade som nu ställer sina frågor till dig.

Försvarens frågor påminner om åklagarens, men försvarens frågor har ett annat syfte. Försvarens roll är att tillvarata den tilltalades intressen och ifrågasätta brott eller mildra bedömningen av brottet. Detta kan göra att det upplevs som att du blir extra granskad. Du kan få frågor om sådant du redan har berättat om och måste upprepa dig. Då vill försvararen kanske kontrollera detaljer i det du sagt en extra gång. När försvararen är klar med sina frågor så avslutar också hon eller han med att säga ”Inga fler frågor” eller något liknande.

När försvararen har haft sitt förhör med dig kan tingsrättens ordförande eller någon annan av domarna ställa kompletterande frågor om det är något de undrar över. Även målsägandebiträdet kan ställa frågor och det händer också att åklagaren vill ställa några kompletterande frågor. Tingsrättens ordförande förklarar sedan förhöret avslutat.

Om förhöret blir alltför jobbigt... be om en paus!

Förhöret med målsäganden kan vara ingående och detaljerat. Detta är ofta nödvändigt för att åklagaren ska kunna bevisa brott. Det kan kännas obehagligt att få sina upplevelser ifrågasatta. Den tilltalade har rätt att försvara sig, bl.a. genom att ställa frågor till målsägande och vittnen. Den tilltalade har också rätt att ställa frågor som ifrågasätter t.ex. hur någon kan vara säker på sin sak eller hur man kan ha sett det man säger sig ha sett.

Det är mycket viktigt att du vet vilka rättigheter du har som målsägande. När du tycker att en fråga inte är befogad, kan du fråga tingsrättens ordförande om du är tvungen att besvara den. Ordföranden har en skyldighet att se till att åklagaren, försvararen eller målsägandebiträdet inte ställer frågor som inte har med brottet att göra.

Om du inte kommer ihåg vad som hände eller är osäker ska du säga det. Du kan också be tingsrättens ordförande att få ta en paus om situationen känns jobbig.

Kan man få ersättning för något...

När ordföranden förklarar förhöret med dig avslutat kan det hända att ordföranden frågar dig om eventuell ersättning. Vanligtvis tas dock ersättningsfrågan upp i slutet av rättegången. Ersättning kan exempelvis lämnas om du har tagit ledigt från ditt arbete eller behövt åka buss till tingsrätten. Kanske har du varit tvungen att anlita barnpassning.

Tingsrätten kan då besluta att ge dig ersättning för din förlorade arbetsinkomst, för dina resor samt för din barnpassning.

Du kan också få ersättning för eventuella kostnader för uppehälle, t.ex. matkostnader om du bor långt från tingsrätten.

När tingsrätten beslutat om ersättning får du gå fram till protokollföraren och ta emot ett papper. Det lämnar du sedan i tingsrättens kassa och får då pengar direkt för dina utlägg. I kallelsen som du fått från tingsrätten finns också information om möjligheten att begära förskott på ersättningen.

Rättegången fortsätter...

Oftast fortsätter rättegången direkt efter förhöret med dig och frågan om eventuell ersättning till dig tas upp i slutet av rättegången. Om du absolut inte vill stanna kvar under resten av rättegången kan du säga detta till tingsrättens ordförande. Du får i sådana fall din ersättning direkt efter ditt förhör. Vi rekommenderar dig dock att stanna och följa hela rättegången.

Stanna gärna och följ hela rättegången - då vet du vad som händer i rättegångssalen!

När rättegången är avslutad och du börjar fundera och bearbeta vad som egentligen hänt är det en fördel att ha följt hela rättegången eftersom man då faktiskt vet vad som händer där inne i rättegångssalen. Det gör det även lättare att förstå domen och tingsrättens resonemang om hur de kom fram till sitt domslut.

Övriga förhör

När du har hörts och svarat på frågorna, är det dags att förhöra den tilltalade. Det förhöret följer, i stort sett, samma ordning som ditt förhör. Det som är annorlunda är att ordföranden inleder förhöret och ber den

tilltalade att berätta sin version. Ordföranden kan också ställa några frågor innan hon eller han lämnar över ordet till åklagaren. Åklagaren ställer sina frågor till den tilltalade och sedan fortsätter försvararen.

När förhöret med den tilltalade är färdigt är det dags för eventuella *vittnesförhör*. Ett vittne i taget ropas in och får svara på frågor, precis som du nyss gjorde. Vittnet ska gå fram till vittnesbåset som står rakt framför tingsrättens ordförande. Ordföranden kontrollerar först om vittnet är nära släkt med någon av parterna i målet. Om vittnet t.ex. är barn till den tilltalade är vittnet inte skyldigt att vittna. Nära släktingar till den tilltalade som väljer att vittna, får inte avlägga vittnesed.

De flesta vittnen är dock både skyldiga att vittna och avlägga vittnesed. Tingsrättens ordförande läser upp vittneseden och vittnet ska då säga efter ordföranden.

Vittneseden lyder; ”Jag (och här säger vittnet sitt namn) lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra”.

Efter att vittnet avlagt ed får hon eller han sätta sig i vittnesbåset. Ordföranden berättar för vittnet hur viktigt det är att vittnet talar sanning och verkligen berättar vad hon eller han vet. När vittnen talar under ed betyder det att om de ljuger så kan de straffas för ett brott som heter mened.

I regel är det åklagaren som har begärt att vittnet ska förhöras och då är det åklagaren som börjar förhöret. Om förhöret är begärt av den tilltalade så börjar istället försvararen att fråga vittnet.

Annan bevisning som kan vara aktuell

Förhör med sakkunniga personer hålls normalt efter vittnesförhören, men annan ordning kan också förekomma. Samma sak gäller eventuell skriftlig bevisning, t.ex. läkarintyg, kontoutdrag eller brev. Ibland går man igenom den före vittnesförhören, ibland sker det efter.

Den misstänktes personliga förhållanden

När all bevisning är framförd, fortsätter man med det som kallas personalia. Personalia innebär att man går igenom den misstänktes personliga förhållanden. Detta görs för att tingsrätten ska få ett underlag för att bestämma vilket straff den misstänkte ska ha om hon eller han döms för brottet.

En av tingsrättens ledamöter berättar vad man vet om den misstänktes bakgrund, exempelvis i vilken skola den misstänkte har gått eller vilket arbete hon eller han har. Även familje- och boendeförhållanden m.m. tas upp.

Ibland kan särskilda undersökningar av den tilltalade och dennes förhållanden ha gjorts, t.ex. personutredning eller rättspsykiatrisk undersökning, och då berättar man även om den. Den tilltalade får sedan berätta om sina inkomster och skulder. Den tilltalades ekonomiska situation är av betydelse om tingsrätten kommer fram till att den tilltalade ska dömas att betala böter.

Ibland händer det att den tilltalades föräldrar eller andra, som känner henne eller honom väl, är i rättegångssalen. Dessa personer kan ibland också få berätta vad de känner till om den tilltalades personliga förhållanden.

Sammanfattningar

Nu är det dags för åklagaren att sammanfatta vad hon eller han anser har kommit fram under rättegången. Detta kallas för slutanförande eller plädering. Åklagaren är skyldig att gå igenom vad den tilltalade är åtalad för, att sammanfatta och uttala sig om vad hon eller han anser har kommit fram genom bevisningen. Åklagaren ska också föreslå det straff hon eller han anser är lämpligt om tingsrätten kommer fram till att den tilltalade är skyldig och ska dömas för brottet.

Om du som målsägande är part i målet, dvs. har krävt skadestånd och/eller har biträtt åtalet, har du eller ditt målsägandebiträde därefter rätt att framföra avslutande synpunkter.

Sist av alla gör försvararen sin sammanfattning. Den liknar den åklagaren gör, men sker naturligtvis utifrån den tilltalades synvinkel.

När försvararens sammanfattning är klar frågar tingsrättens ordförande den misstänkte om hon eller han har något att tillägga.

Det sista som händer innan rättegången avslutas är att försvararen (om det handlar om en s.k. offentlig försvarare, som staten betalar ersättning för) och eventuellt målsägandebiträde begär ersättning för sina uppdrag. I de allra flesta fall bestäms försvararens och målsägandebiträdets arvode utifrån en standardiserad taxa som utgår från hur länge huvudförhandlingen har hållit på.

Rättegången avslutas - nu är det dags att besluta om dom...

När ordföranden förklarar att huvudförhandlingen är avslutad är rättegången klar. Därefter talar ordföranden om när domen kommer att meddelas. Domen meddelas antingen redan efter en kort stund eller vid ett senare tillfälle. Oavsett vilket det blir, håller tingsrätten alltid överläggning innan dom meddelas. En överläggning innebär att domarna går igenom allt som kommit fram under huvudförhandlingen och bestämmer sig för hur de ska döma.

Domen meddelas antingen direkt eller vid ett senare tillfälle.

Om dom meddelas direkt

Om tingsrätten ska meddela domen direkt så säger ordföranden att tingsrätten först ska hålla enskild överläggning. Nu får inte någon annan än domarna och den som skrivit protokoll under huvudförhandlingen vara med. Detta innebär att du, övriga deltagare i rättegången och eventuella åhörare måste gå ut ur rättegångssalen. Precis som före rättegången kan du vänta i väntrummet eller eventuellt vittnesstödsrum.

När domarna är färdiga med överläggningen ropas det upp i högtalarna att ”tingsrätten meddelar dom i målet mellan åklagaren och N.N”. Du kan nu gå in i salen igen tillsammans med de övriga och sätta dig på den plats där du tidigare satt. Domen meddelas genom att ordföranden talar om vilket domslut tingsrätten har kommit fram till, dvs. om de har kommit fram till att den tilltalade ska dömas för brott eller frikännas (kallas ofta att tingsrätten ogillar åtalet). Om tingsrätten dömer den tilltalade för brott talar ordföranden också om vilket straff tingsrätten har bestämt. På samma sätt talar ordföranden om hur tingsrätten har bestämt om eventuellt skadestånd som du har begärt.

Ordföranden gör sedan en sammanfattning av vad tingsrätten enats om under överläggningen, t.ex. hur de har kommit fram till att den tilltalade kan dömas för brottet och hur de har tänkt då de bestämde straffet. Avslutningsvis berättar tingsrättens ordförande om hur man överklagar domen. Nu är domen meddelad och det är dags för dig att lämna rättssalen.

Om dom meddelas vid ett senare tillfälle

Om tingsrätten har bestämt sig för att meddela domen senare så berättar ordföranden när det kommer att ske och hur man kan få veta vad domen innehåller.

Normalt meddelas domen inom en eller två veckor och det brukar gå bra att ringa till tingsrättens kansli för att få reda på vilken dom tingsrätten kom fram till.

Den skriftliga domen

Oavsett hur domen meddelas kommer en skriftlig dom att författas av de domare som har dömt i målet. Om du som målsägande är part i målet kommer domen automatiskt och kostnadsfritt att skickas hem till dig. I annat fall, dvs. om du enbart har kallats till tingsrätten för att höras, måste du beställa domen och du får då också betala vad det kostar att kopiera domen till dig.

Vad händer sedan?

Efter det att domen är meddelad har parterna tre veckor på sig att överklaga domen. Om något överklagande inte sker är domen definitiv. Detta innebär bl.a. att eventuella åtgärder för att kräva betalning av den dömda för utdömt skadestånd kan börja. Om domstolen har dömt ut skadestånd till dig får du tillsammans med den skriftliga domen också information från Brottsoffermyndigheten. Av denna information framgår hur du ska gå till väga för att kräva ut skadeståndet av den dömda. Informationen innehåller även uppgifter om vilka övriga möjligheter som finns till att få ersättning. I de fall där den dömda inte kan betala skadeståndet finns fortfarande möjlighet att få ersättning. I första hand kan du ansöka om ersättning via ditt försäkringsbolag. I de fall där försäkringsersättning inte betalas ut kan du gå vidare genom att ansöka om ersättning, i form av statlig brottsskadeersättning, via Brottsoffermyndigheten.

Om domen överklagas blir det en rättegång till, denna gång i hovrätten. Troligen kommer du även denna gång att få en kallelse till rättegången för att berätta om vad du har varit med om. Rättegången i hovrätten liknar i mångt och mycket rättegången i tingsrätten. De skillnader som finns beror på att målet redan är prövat en gång. T.ex. är det inte ovanligt att vissa vittnen inte hörs igen utan att hovrätten i stället lyssnar på bandinspelningen av förhöret i tingsrätten. Men som sagt - det mesta av det som står i detta material om rättegången i tingsrätten gäller även en eventuell rättegång i hovrätten.

Här kan du följa med vad som händer under rättegången. Om du vill kan du markera i den högra kolumnen allt eftersom punkterna är avklarade.

Detta kommer att hända...	Klart!
---------------------------	--------

- Målet ropas upp i tingsrättens högtalare. Alla deltagare går in i rättegångssalen. ....
- Ordförande kontrollerar att alla är på plats. ....
- Vittnena får gå ut och vänta utanför rättegångssalen.....
- Ordföranden frågar om det föreligger några hinder huvudförhandling. ....
- Åklagaren läser upp sin stämningsansökan.....
- Åklagaren eller målsägande yrkar skadestånd.....
- Ordföranden frågar den tilltalade om han eller hon erkänner/förnekar brottet. ....
- Ordföranden frågar den tilltalade om han eller hon går med på att betala skadestånd och om han eller hon har invändningar mot beloppet. ....
- Åklagaren gör sin sakframställan .....

Förhör med målsägande

- Målsäganden ska berätta med egna ord vad som hänt. ....
- Åklagaren ställer frågor till målsäganden. ....
- Försvaren ställer frågor till målsäganden . ....
- Målsägandebiträdet kan ställa frågor till målsäganden (om målsäganden är part).....
- Åklagaren kan ställa kompletterande frågor .....
- Tingsrättens ledamöter, domarna, kan ställa frågor om de undrar över något .....
- Åklagaren eller försvaren kan ställa ev. ytterligare frågor .....

Förhör med den tilltalade

- Ordförande ber den tilltalade att berätta med sina egna ord om vad som hänt. ....
- Ordförande ställer ev. frågor och lämnar sedan över ordet till åklagaren .....
- Åklagaren ställer sina frågor till den tilltalade. ....
- Försvaren ställer sina frågor till den tilltalade. ....
- Målsägandebiträdet , eller målsäganden kan ställa frågor till den tilltalade (om målsägande är part) .....
- Tingsrättens ledamöter, domarna kan ställa frågor till den tilltalade. ....
- Åklagaren eller försvaren kan ställa ev. ytterligare frågor .....

 Detta kommer att hända...

Klart!

Vittnesförhör

- Vittnet kallas in och får läsa vittneseden .....
- Oftast åklagaren som inleder.....
- Oftast försvararen som fortsätter.....
- Målsägandebiträdet, eller målsägande, kan ställa frågor (om målsäganden är part).....
- Tingsrättens ledamöter, domarna, kan ställa kompletterande frågor .....
- Åklagaren eller försvararen kan ställa ev. ytterligare frågor .....
- Vittnet får ersättning för eventuella kostnader.....

Förhör med sakkunniga personer t ex läkare

- Oftast åklagaren som börjar.....
- Oftast försvararen som fortsätter .....
- Målsägandebiträdet, eller målsäganden, kan ställa frågor (om målsägande är part).....
- Tingsrättens ledamöter, domarna, kan ställa kompletterande frågor .....
- Åklagaren eller försvararen kan ställa ev. ytterligare frågor .....
- Sakkunnig person får ersättning för ev. kostnader. ....

Personalia dvs. uppgifter om den tilltalades personliga förhållanden

- Ev särskilda undersökningar redovisas t ex rättspsykiatrisk undersökning. ....
- försvararen frågar den tilltalade .....
- åklagaren frågar den tilltalade.....
- målsägandebiträdet, eller målsäganden, kan ställa frågor (om målsäganden är part).....
- tingsrättens ledamöter, domarna, frågar den tilltalade .....

Detta kommer att hända...**Klart!****Sammanfattningar**

- Åklagaren gör sin sammanfattning, slutplädering.....
- Målsägandebiträdet eller målsäganden får yttra sig.....
- Försvaren gör sin sammanfattning, slutplädering.....
- Ordföranden frågar den tilltalade om hon eller han har något att tillägga till det som försvararen sagt.....
- Målsäganden får ersättning för eventuella kostnader att ta sig till tingsrätten.....
- Målsägandebiträdet och försvararen lämnar sin räkning till tingsrätten (om det är en offentlig försvarare).....
- Ordföranden förklarar huvudförhandlingen avslutad.....
- Domen meddelas antingen direkt eller senare.....

RÄTTEGÅNGEN – hur blir den?

Denna bok är främst avsedd för Rättegångsskolans deltagare dvs. brottsoffer, målsägande, som är kallade till rättegång. Boken är tänkt att fungera som en lättläst kunskapskälla som gör det lättare att förstå vår svenska rättsprocess. Den ger kunskap om hur vägen fram till rättegången ser ut och om hur själva rättegången går till. Boken ger svar på diverse frågor och behandlar även praktiska detaljer. Den ska också fungera som en uppslagsbok där man ska kunna finna svar på frågor som ofta kommer upp före och efter rättegången.

Det man har kunskap om känns mindre oroande. Vår förhoppning är att Rättegångsskolan ska bidra till lugnare och säkrare målsägande. Vi vill också att målsägande ska veta vilka rättigheter och möjligheter de har i rättssalen. Detta bör i sin tur leda till att domstolen får ett bättre underlag för sina avgöranden. Rättegångsskolans syfte är att ge ökad rättstrygghet för målsägande - vilket i sin tur kan förväntas öka rättssäkerheten.

BROTTSOFFERMYNDIGHETEN
Storgatan 49, Box 470, 901 09 UMEÅ
Tel: 090-70 82 00, fax: 090-17 83 53
www.brottsoffermyndigheten.se